

ΒΑΣΙΛΗΣ Ι. ΓΕΡΓΑΤΣΟΥΛΗΣ

Διδάκτωρ Λαογραφίας Πανεπιστημίου Αθηνών

**ΤΟ ΠΑΡΑΔΟΣΙΑΚΟ ΠΑΙΧΝΙΔΙ «ΤΣΙΜΠΙ ΤΣΙΜΠΙ ΤΟΝ ΑΤΟ»:
ΝΕΕΣ ΚΑΡΠΑΘΙΑΚΕΣ, ΠΕΛΟΠΟΝΗΣΙΑΚΕΣ & ΘΕΣΣΑΛΙΚΕΣ
ΠΑΡΑΛΛΑΓΕΣ**

Ο Μ.Γ. Μιχαηλίδης-Νουάρος στον πρώτο τόμο του έργου του *Λαογραφικά Σύμμεικτα Καρπάθου*, στην ενότητα «*άσματα μετά παιδιών (παιγνιδιών)*», δημοσιεύει δύο παραλλαγές του παραδοσιακού παιχνιδιού «*Το τσίμπι τσίμπι*» ή «*Χρουσοπαναγιά*» (Μιχαηλίδης-Νουάρος 1932, 147-149). Το άσμα αποτελεί αναπόσπαστο μέρος ομαδικού παιχνιδιού.

Ο Στίλπων Κυριακίδης πρόσεξε τη συνύπαρξη παιχνιδιών και ασμάτων και έγραψε σχετικά ότι «*τὰ χαριέστατα πολλάκις ταῦτα, ἀλλὰ συγχρόνως καὶ λίαν ἀξιοπεριέργα ἀσμάτια εἶναι στενότερα συνδεδεμένα πρὸς τὰς παιδιάς τῶν παιδιῶν ἢ μᾶλλον αὐτὰ ταῦτα ἀποτελοῦν παιδιάς*» (Κυριακίδης 1965², 61). Παραθέτω το δημοσίευμα του Μιχαηλίδη-Νουάρου:

Το τσίμπι τσίμπι

Τὰ παιδιὰ θέτουν τὸν λιχανὸν των εἰς τὸ γόνατον τῆς μάνας (τοῦ ἀρχηγοῦ) ποὺ τσιμπᾷ κατὰ σειρὰν τὸν κύκλον τῶν δακτύλων καὶ λέγει:

*Τσίμπι τσίμπι τον ατό, // τον ατό τοπ πηητό,
που πηά στοις ουρανοὺς // τσαι βρίσκει τοις αντζέλους.
Έβγα, Τσυρά θάλασσα, // να 'ης τηπ παρακόρησ σου,
που παίζει το χρουσόμηλο // με το 'ασιλόπουλλο.*

(Μέχρις ἐδῶ κάθε λέξις ἀπαγγέλλεται καὶ μὲ ἓνα τσίμπημα ἐναλλάξ τῶν δακτύλων, ἐνῶ οἱ κατωτέρω δύο στίχοι ἀπαγγέλλονται κατὰ συλλαβάς, ἐκεῖνο δὲ τὸ παιδί, ἐπὶ τοῦ ὁποίου θὰ τελειώσῃ ἢ τελευταία συλλαβὴ πηγαίνει εἰς τὴν γωνίαν τῆς αὐλῆς ἢ τοῦ σπιτιοῦ).

Πάρε ψωμί τσ' αγγούρι, // πάαινε πέρα στο καντούνι.

Κατόπιν τα μένοντα παιδιὰ συνεννοοῦνται μὲ τὴν μάναν καὶ παίρνει κάθε ἓνα ὄνομα ἄνθους (π.χ. βασιλικός, ροσμαρί, τριαντάφυλλο κτλ.). Ἐπειτα ἡ μάνα φωνάζει εἰς τὸν ἐν τῇ γωνίᾳ.

-Κρα! Κρα! Κορατσίνα!

Χαρτί σου πέμπ' ἡ μάνα σου, // χαρτί τσαι χαρτουλίνα.

(Ἀπαντᾷ ὁ ἐν τῇ γωνίᾳ):

-Τία γράφει μέσα;

(Ἡ μάνα).

-Γράφει ἓνα βασιλικό, ἓνα ροσμαρί, ἓνα τριαντάφυλλο κτλ. κτλ. (ἀναφέρουσα ὅλα τὰ ἄνθη τὰ ὁποῖα ἐξέλεξαν οἱ παῖκται ἀντὶ ὀνομάτων). Τότε ὁ ἐν τῇ γωνίᾳ ἐκλέγει ἓνα ἄνθος καὶ τὸ φέρον τὸ ὄνομα τοῦ ἄνθους παι-

δίων θα μεταβῆ νὰ τὸ μεταφέρῃ ἐπὶ τῶν νώτων του κοντὰ εἰς τὴν μάναν διὰ νὰ συνεχισθῆ τὸ παιγνίδι. Ἄν ὅμως συμπέσῃ τὸ μετακαλούμενον ἄνθος-παιδί νὰ εἶναι ἡ μάνα, δὲν σηκώνεται ἀλλὰ λέγει «ἐλα κουτσὸς τσαι κουτσοπόης» καὶ ὁ ἐν τῇ γωνίᾳ ἐπιστρέφει μὲ τὸν ἕνα πόδα πηδῶν (κουτσοπόδης) καὶ τὸ παιγνίδι συνεχίζεται.

Ἡ β' παραλλαγή του Μιχαηλίδη-Νουάρου εἶναι ἡ ἀκόλουθη:

Ἡ Χρουσοπαναγιά

*Τσίμπα τσίμπα τον ἀτό, // που πηά στοῖς ουρανοῦς,
πάνω στοῖς εφτά ουρανοῦς // τσαι πάει στοῖς ἀντζέλους.
Ἐβγα, Θύρα θάλασσα, // να ἕης τηπ παρακόρησ σου,
που παίζει το χρουσόμηλο // με το ἄσιλόπουλλο.
Εὔρε τρύπα τρύπωσε,
ἴωνιά-ν (=γωνιά) ἀποώνιασε (=πήγαινε στη γωνιά),
παμπάτσι-ν εἰς τ' ἀφτίσ σου.*

Ἡ μάνα κατόπιν διατάττει τοὺς παίκτας νὰ σκορπισθοῦν καὶ νὰ κρυφθοῦν. Ἐπειτα φωνάζει:

*-Κρα! Κρα! Κόρακα // τσ' ἄλλου Μπέρτου κόρακα,
γράφει γράφ' ἡ μάνα σου, // γράφ' ἡ παραμάνα σου
χαρτί τσαι χαρτουλλίνα...*

Μὲ τὴν ἐκφώνησιν τῆς τελευταίας λέξεως ὁρμοῦν τὰ κρυμμένα παιδιά πρὸς τὴν μάναν καὶ ὅποιον πρωτοφθάσῃ κερδίζει καὶ γίνεται μάνα πρὸς ἐξακολουθήσιν τοῦ παιγνιδιοῦ.

Ἀς δούμε τους κανόνες. Οἱ παίκτες ορίζουν ἕναν ἀρχηγό (μάνα). Ἀν τα παιδιά εἶναι μικρά, μάνα ἀναλαμβάνει ἕνας ἐνήλικας (μητέρα, παππούς, γιαγιά...). Ἀναπόσπαστο μέρος του παιγνιδιοῦ εἶναι τὸ ἄσμα, τὸ ὁποῖο ἐκφέρεται με ἐντονο ρυθμὸ (ἐπιτονισμό λέξεων ἢ συλλαβῶν) καὶ συνοδεύεται ἀπὸ κινήσεις καὶ δράσεις (τσίμπημα δακτύλων, μετάβαση στο καντούνι, μεταφορὰ παίκτη στους ὠμους).

Στὴν α' παραλλαγή, τὸ ἄσμα ἕως τὸν στίχο «πάαινε πέρα στο καντούνι» ἀποτελεῖ λάχνισμα: τὸ παιδί του ὁποῖου τὰ δάκτυλα θα τσιμπήσῃ τελευταία ἡ μάνα πηγαίνει στο καντούνι (=γωνιά). Τα λάχνισματα (λαχνός) ἢ λαχνάσματα (λαχνάνω) ἢ κληρωσιές (κλήρος) εἶναι τραγούδια (ἢ ἄλλες διαδικασίες) στὴν ἀρχὴ ὁμαδικῶν παιγνιδιῶν, με τὰ ὁποῖα τὰ παιδιά ἐπιλέγουν με τὴν ἐτυμηγορία τῆς τύχης τὸν παίκτη που θα παίζει εἴτε πρῶτος εἴτε τελευταῖος ἢ που θα ἀναλάβῃ ἕναν προκαθορισμένο ρόλο. Στὴ συνέχεια οἱ παίκτες διαλέγουν γιὰ τους εαυτοὺς τους ψευδώνυμα (ονόματα λουλουδιῶν), τὰ ὁποῖα γράφουν –κυριολεκτικὰ ἢ νοερά– στὴ χαρτουλλίνα (=μεγάλο χαρτί). Ἡ μάνα διαβάζει δυνατὰ τὴ χαρτουλλίνα. Τὸ παιδί που βρίσκεται στο καντούνι ἐπιλέγει ἕνα ψευδώνυμο (μάντεμα). Ὁ παίκτης που θα εἰπωθεῖ τὸ ψευδώνυμὸ

του οφείλει να μεταφέρει στην πλάτη του, μέχρι τη θέση που βρίσκεται η μάνα, το παιδί απ' το καντούνι. Αν όμως πει το ψευδώνυμο της μάνας, χάνει και έρχεται κουτσαίνοντας (διασυρμός). Η ποινή του κουβαλήματος απαντά και σε παιχνίδια στην αρχαιότητα («εφεδρισμός» ή «κοτύλη»). Οι τελευταίες δράσεις μετατρέπουν το παιχνίδι σε κινητικό.

Από τη β' καρπαθιακή παραλλαγή του Μιχαηλίδη-Νουάρου απουσιάζει η επιλογή ψευδωνύμων (αν και γίνεται αναφορά στη χαρτουλλίνα), το μάντεμα και η μεταφορά του παίκτη από το καντούνι. Τώρα τα παιδιά διασκορπίζονται μακριά από τη μάνα. Νικητής αναδεικνύεται ο παίκτης που θα επιστρέψει γρηγορότερα στη μάνα (αγώνας ταχύτητας). Δυσνόητοι και μη λειτουργικοί δείχνουν οι τρεις στίχοι «*Εύρε τρύπα τρύπωσε, / 'ωνιά-ν αποώνιασε, / παμπάτσι-ν εις τ' αφτίσ σου*». Τους στίχους θα σχολιάσω σε άλλο σημείο της μελέτης μου.

Στο παιχνίδι επικρατούσε ευθυμία. Αυτό δείχνουν οι αστεϊσμοί και τα πειράγματα («*Κρα! Κρα! Κόρακα!*» προς τον παίκτη που βρίσκεται στο καντούνι). Σε παραλλαγή από τον Μεσαναγρό Ρόδου η μάνα προστάζει το παιδί: «*πάνε πέρα στο καντούνι / να γυρίζεις σαν γουρούνι*». Ο παίκτης «*γύριζε γύρω γύρω και έκανε το γουρουνάκι ή το κατσικάκι ή οτιδήποτε άλλο*» (http://messanagros-rhodes.blogspot.gr/2011/12/blog-post_09.html).

Σε παραλλαγή από το Ασκληπειό Ρόδου το παιδί υποχρεωνόταν να έρθει κρατώντας τα αυτιά του:

Τσίμπι τσίμπι τον από

*Τσίμπι τσίμπι τον από // τον απόν το σταυρωτό,
που τσιμπούν οι ουρανοί // και τρέμουν οι αγγέλοι.*

*Σήκου, κυρά θάλασσα, // να δεις το βασιλόπουλο,
που παίζει το μακούκιν, το τρικούκι*

γιά στο φτάκι γιά στο μικροκαλαθάκι.

*Έπεψέ με η μάνα μου στο σκολειό // κι ηύρα έναγ κουλουκάκι
κι είπε μου να με δαγκάσει // κι είπα του κι εγώ να σκάσει.*

Πιάσε ελιά κι αγγούρι, // κόφτε πέρα στο καντούνι,

πιάσ' τ' αυτιά σου κι έλα. (Κλαδάκης 2009, 421-422, αρ. 199).

Σε παραλλαγή από την Κω, μετά το τσίμπημα των δακτύλων των παικτών, ένα κουλουκάκι (=σκυλάκι) απειλεί να δαγκάσει τη μάνα. Εκείνη λέει: «*Μπαίνω μες στο περβολάκι, / κόβω ένα ξυλαράκι / δίνω του στο μαγουλάκι*». «*Και χτυπά ελαφρά το παιδί στο μάγουλο η μάνα του παιχνιδιού. Το παιδί τότε απελευθερώνει το χέρι του και το βάζει κάτω από το μπλουζάκι του, να ζεσταθεί καλά τάχα*», ενώ κατεβάζει το κεφάλι. Το ίδιο γίνεται έως ότου όλα τα παιδιά χώσουν τα χέρια κάτω από το μπλουζάκι τους για να τα ζεστάνουν και χαμηλώσουν τα κεφάλια. Η μάνα ρωτά αν «*βράσαν τ' αυγά*»

(εννοεί τα κρυμμένα χέρια των παιδιών). Τα παιδιά απαντούν αρνητικά, αλλά μετά λένε «Ναι, βράσανε». Τότε σηκώνουν τους δείκτες του χεριού τους ψηλά και παριστάνουν τα κοκόρια «Κίκι – ρίκι – ρίκοκο, / κίκι – ρίκι – ρίκοκο» (Χατζηδημητρίου–Κατσίλλη 2007, 15-16).

Τρία τέταρτα του αιώνα αργότερα από τις καταγραφές του Μιχαηλίδη-Νουάρου, μεταξύ των ετών 2001 και 2005, κατέγραψα σε επιτόπια έρευνα στην Κάρπαθο εννιά (9) νέες παραλλαγές του παιχνιδιού. Μια (1) ακόμα καρπαθιακή παραλλαγή δημοσίευσε πρόσφατα η δασκάλα Αναστασία Γ. Βδοκάκη (Βδοκάκη, 2014, 75). Το παιχνίδι εντοπίζεται σε όλο τον ελλαδικό χώρο και πολλοί λαογράφοι το διέσωσαν. Στη μελέτη μου θα παρουσιάσω ακόμη τρεις (3) πελοποννησιακές παραλλαγές από τη Μεσσηνία και τέσσερις (4) θεσσαλικές απ' τη Λάρισα. Τις πρώτες κατέγραψα το 2001 και τις τελευταίες το 2005. Όπου χρειάζεται θα τις συγκρίνω με δημοσιευμένο υλικό άλλων τόπων, που βρήκα σε βιβλία ή στο διαδίκτυο. Δε στοχεύω στον εντοπισμό όλων των παραλλαγών του παιχνιδιού. Απλά επιχειρώ να εντάξω τις δικές μου καταγραφές στο σώμα του υπάρχοντος υλικού.

ΝΕΕΣ ΚΑΡΠΑΘΙΑΚΕΣ ΠΑΡΑΛΛΑΓΕΣ

Από τις δικές μου καταγραφές πληρέστερη είναι η αφήγηση της Ειρήνης Χατζηκοντού (Μενετές):

Αριθμ. 1: Τσίμπι τσίμπι τον ατό (Χατζηκοντού Ειρήνη, Μενετές)

*Τσίμπι τσίμπι τον ατό, // τον ατό τον σταυρωτό,
που πηαίνει τσαι πετά // τσ' ήβρε μάνα τσαι φωλιά
τσαι μαίρευγεν αβγά. // Τσ' είπε μου τσαι εμού να φάω
τσ' ήφαα τσαι 'γω λιγάτσι.*

*Θελυκάτσι (=θηλυκό) πεντικάτσι (=ποντικάκι),
πήαινε στο καντουνάτσι // τσ' έπαρε τσαι τ' αγγουράτσι
να το φάεις σα(ν) πεινάσεις!*

Χαρτί σου πέμπει η μάνα σου, // χαρτί τσαι χαρτουλλίни.

«Τία γράφει μέσα;».

«Γκρι γκρι!».

«Να φάεις ένα φαγκρί!».

«Μάρι (=μακάρι) να το 'χα τη Λαμπρή!».

Χαρτί σου πέμπει η μάνα σου, // χαρτί τσαι χαρτουλλίни.

«Τία γράφει μέσα;».

«Γράφει έναν σταυρό, ένα πεντόλιρο...».

Εγώ των ήλια (=έλεγα) «έναν γά(ιδ)αρο με τις λίρες, ένα μουλάρι με τις σταυρούς...». Των ήλια πολλά τσαι εχάνουττο στα γέλια (=γελούσαν ζωηρά). Ομπτζον (=όποιον) ήλεε, επή(γ)αινε τσ' ήφερνέ τον από το καντουνάτσι.

«Τσίμπι τσίμπι τον ατό, // τον ατό τον σταυρωτό,

που πηαίνει τσαι πετά // τσ' ήβρε μάνα τσαι κατσή
 τσαι μαείρευγε φατσή.
 Είπε μου τσαι εμού να φάω // τσ' ήφαα του πεντικού το 'φτι.
 [Τη δεύτερη φορά λέει άλλα λόγια].
 Είπε μου τσαι εμού να φάω // τσ' ήφαα τσαι 'γω λιγάτσι.
 Τσαι μαείρευγεν αβγά // τσ' είπε μου τσαι 'μού να φάω,
 μα είν' τα δόντια μου κουφά!».
 Θελυκάτσι πεντικάτσι, // πήαινε στο καντουνάτσι
 τσ' έπαρε τσαι τ' αγγουράτσι // να το φάεις σα(ν) πεινάσεις!
 Οποιος ήτο να πεινάσει επή(γ)αινε ετσει(δ)ά στο καντούνι. Τσαι λέ(γ)α' του:
 «Κορόνα μου! κορόνα μου!».
 «Γκρι γκρι!».
 «Να φάεις ένα φαγκρί!»
 «Μακάρι να το 'χα τη Λαμπρή!».
 Χαρτί σου πέμπει η μάνα σου, // χαρτί τσαι χαρτουλλίνα.
 «Τία γράφει μέσα;».
 «Γράφει ένα σακάτσι... γράφει σκουλαρίτσα... γράφει παπούτσι-
 α...». Από ούλα, ό,τι ήτο να πει καθαένας ότι ήθελε. Μετά ερώτα: «Ποιος
 θέλεις να 'ρτει;». Λέει: «Θέλω το τάδε!». Επή(γ)αινε ο ένας στο καντουνάτσι
 τσαι οι άλλοι ελέ(γ)α': «Εγώ είμαι σταυρός!». «Εγώ είμαι πεντόλιρα!». Άμα
 στο χαρτουλίνα ήγραφε πεντόλιρα, επή(γ)αινε τσαι τον ήβαζε στη(ν) πλάτη
 τσαι τον ήφερνε. Άμα δεν τον εστοίχα (=δεν είχε τη δύναμη να τον σηκώσει),
 λέει: «Κάνε το(ν) κουτσό σου τσ' έλα!».

Η αφηγήτρια είπε ότι «λέγοντας “τίμπι τίμπι τον από”, η μάνα τσι-
 μπούσε το δάχτυλο καθενός παίκτη στη μεσαία κλείδωση», ενώ τα λόγια α-
 παγγέλλονταν ρυθμικά. Όποιος επιλεγόταν μετέβαινε στη γωνία, μακριά
 από τους άλλους παίκτες, για να μην κρυφακούει τα ψευδώνυμα που επέ-
 λεγαν τα παιδιά.

Σε καρπαθιακή παραλλαγή της Αναστασίας Γ. Βδοκάκη, δεν τσιμπάει
 η μάνα τα χέρια των παικτών, αλλά κάθε παιδί τσιμπάει τα χέρια του συ-
 μπαίκτη του. Το σύμπλεγμα των χεριών κινείται πάνω κάτω, ενώ τα παιδιά
 τραγουδούν τους στίχους «Τσίμπι-τίμπι ο λαγός και ο λαγός κοιλοπονά και
 το σπίτι του βουλά». Με την εκφορά της τελευταίας λέξης, «η στήλη από τα
 χέρια το ένα πάνω στο άλλο, γκρεμίζεται (βουλά), μέσα σε γέλια και φωνές,
 γλιτώνοντας από τα τσιμπήματα» (Βδοκάκη, 2014, 75). Η παραλλαγή στο-
 χεύει στη δημιουργία κλίματος ευθυμίας και χαράς.

Σε σαρακατσάνικη παραλλαγή κάθε παιδί τσιμπάει τα χέρια του συ-
 μπαίκτη του. «Το σύμπλεγμα όλων αυτών των χεριών κινείται δυνατά πάνω
 κάτω και διαλύεται με το τέλος του τραγουδιού φέρνοντας το γέλιο και τη

χαρά στο νήπιο»:

Τσίμπι-τσίμπι το λιλί

Τσίμπι-τσίμπι το λιλί // το λιλί το λεπτοκαρί

παίζει η μπάμπω το καντάρι

κι ο παππούς το καλαντάρι! (Γαλατάς 2010)

Σε παραλλαγή από το Τρίκωμο (Ζάλοβο) Γρεβενών, το παιχνίδι παιζόταν ως εξής: «Έβαζε το χέρι του ένα παιδί πάνω σ' ένα τραπέζι με την παλάμη από κάτω, ένα άλλο παιδί έβαζε το χέρι του τσιμπώντας πάνω στο χέρι του πρώτου παιδιού, και ύστερα ένα άλλο έβαζε το χέρι του και αυτό τσιμπώντας το χέρι του δεύτερου παιδιού, και ανεβοκατέβαζαν τα χέρια τους τραγουδώντας: Τσιμ τσιμ του λιπτό / κρούει ου δράκους του νιρό / κι φωνάζει Γριβινοί /... / Ποιός θα πάει να του φέρ'; Εγώ! Λέγανε συνήθως τα μικρότερα παιδιά και προσπαθούσανε να απελευθερώσουνε τα χέρια τους, και να σηκώσουν το δάχτυλο· τα παιδιά γελούσαν με το πάθημα ορισμένων παιδιών που πάνω στην βιασύνη τους, προσπαθούσανε να τραβήξουν το χέρι από εκεί που ήταν πιασμένο με τσιμπησιά, και το άλλο παιδί δεν τ' άφηνε» (Ζτάλιας 2012).

Τα ψευδώνυμα που επέλεγαν οι παίκτες στην παραλλαγή του Μιχαηλίδη-Νουάρου περιορίζονταν σε ονόματα λουλουδιών. Στην παραλλαγή της Χατζηκοντού ποικίλουν (σακάκι, σκουλαρίκια, παπούτσια, σταυρός, πεντόλιρα...): κάποτε είναι και κωμικά («έναν γά(ιδ)αρο με τις λίρες, ένα μουλάρι με τις σταυρούς...»). Οι παίκτες πειράζουν το παιδί που βρίσκεται στο καντούνι, λέγοντάς του «Γκρι γκρι, / να φάεις ένα φαγκρί!» και το παρακινούν να πάρει μαζί του ένα αγγούρι για να το φάει όταν πεινάσει. Το κλίμα ευθυμίας που υπήρχε στο παιχνίδι ευνοούσε τους αστεϊσμούς και τα πειράγματα.

Σε θρακική παραλλαγή, η αμοιβή του νικητή του λαχνίσματος είναι ένα καπάκι πίτουρα:

«Ένι, μπαίνει το λεφτό, // το λεφτό, το σιγανό,

*που τρυπούν οι ουρανοί, και πέφτουν οι αγγέλοι.
Ένα καπάκι πίτερα,
ποιος θα το πη μπροσύτερα» (Βεΐκου-Σεραμέτη 1961, 235).*

Με πείραγμα τελειώνουν και δύο κυπριακές παραλλαγές, όπου καλείται ο παίκτης να φάει την ουρά της γάτας και το αφτί του ποντικού. Η πρώτη προέρχεται από τη Φιλιά Μόρφου Λευκωσίας. Δεν αναφέρεται ως παιχνίδι αλλά ως τραγούδι («*Αυτά τα τραγούδια τα τραγουδούσαν τα παιδιά όταν έπαιζαν στην αυλή του σχολείου ή στις γειτονιές του χωριού*») (<http://www.philia.org.cy/%CE%9C%CE%B5%CE%BD%CE%BF%CF%8D%CE%91%CF%81%CE%B9%CF%83%CF%84%CE%B5%CF%81%CE%AC%CE%9B%CE%9F%CE%93%CE%9F%CE%A3%CE%BA%CE%A4%CE%95%CE%A7%CE%9D%CE%97/%CE%A0%CE%B1%CE%B9%CE%B4%CE%B9%CE%BA%CE%AC%CF%84%CF%81%CE%B1%CE%B3%CE%BF%CF%8D%CE%B4%CE%B9%CE%B1.aspx>):

*Τσίμπι - τσίμπι το νατό
Τσίμπι - τσίμπι το νατό, // σύρνω το τζιαι παρπατώ,
πάω - πάω κατά τζιεί, // βρίσκω μιά πολιτιτζή
που μαΐρευκεν φατζιήν // με το γάλαν το γλυτζίν
τζι' είπεν μου έλα φά τζιαι σύ.// Δεν θέλω, πολιτιτζή,
φάε του κάττου το νουρί // τζιαι του ποντικού τ' αυτί.*

Τη δεύτερη παραλλαγή εντόπισα σε blog κυπριακής μαγειρικής (<http://istomageiremata.blogspot.gr/2012/03/blog-post.html>). Η συνταγή «*Φακές με κριθαράκι και πουργούρι*», ανακάλεσε στη μνήμη «*το παιδικό τραγουδάκι της γιαγιάς*»:

*Τσίμπι-τσίμπι τον ατόν, // τον ατόν τον κουρευτόν
σύρνω τον τζιαί παρπατώ,
στην μερκάν της αλυτζιής // ήβρα μιά πολιτιτζήν
τζαί εμαίρευκεν φατζιήν // με το γάλαν το γλυτζιήν,
τζι είπεν μου έλα φά τζαί σου,
εν θελώ πολιτιτζή, // φά κάττου το νουρίν
τζιαί του ποντικού το φτίν.*

Επιστρέφουμε στην καρπαθιακή παραλλαγή. Η Χατζηκοντού λέει ότι στο παιχνίδι «*τη δεύτερη φορά λέει άλλα λόγια*». Φαίνεται οι παίκτες γνώριζαν πολλές παραλλαγές και με τις διαφοροποιήσεις προσέδιδαν ποικιλία.

Μια παραλλαγή –με χάσματα– της Καλλιόπης Κοντού (επίσης από το χωριό Μενετές) παρουσιάζει ομοιότητες με εκείνη της Χατζηκοντού:

*Αριθμ. 2: 'Σίμπι 'σίμπι τον ατό (Κοντού Καλλιόπη, Μενετές)
'Σίμπι 'σίμπι τον ατό, // τον ατό το σταυρωτό,
πού θα πάει τσαι πετά, // βρίσκει μάνα τσαι κατσά*

τσαι μαγείρευε κουτσά // τσ' είπε μου τσαι μου να φάω...
 (Δε θυμάμαι παρακάτω πώς ήτανε).
 Θελυκάτσι ποντικάτσι, // έλα εις το καντουνάτσι
 να με φάεις σα(ν) πεινάσεις!».

Τσαι στέλλαμε ένα παιδί στο καντουνάτσι τσαι του λέ(γ)αμε:

«Γκρι γκρι το φαγκρί, // να φας ένα φαγκρί.
 Χαρτί σου στέλλει η μάνα σου, // χαρτί τσαι χαρτουλλίνο!».

Τσαι αυτός δεν ήξερε ν' απαντήσει. Τσαι ήπρεπε να τον πιάσομε να το φέρομε καληούρα (=σηκωτό στις πλάτες). Αλλά δε(ν) τον επιάναμε τσαι λέ(γ)αμε: «Κάνε το κουσσό σου τσ' έλα!». Πορπατούσε με το 'να πόδι.

Σε τέσσερις (4) παραλλαγές απ' το χωριό Απέρι το παιχνίδι περιορίζεται στο λάχνισμα και το στιχούργημα είναι σύντομο:

Αριθμ. 3: Τσίμπι τσίμπι τον από (Γεργατσούλη Σεβαστή, Απέρι)
 Τσίμπι τσίμπι τον από, // τον από το(ν) πηητό,
 που πη(δ)ά στους ουρανούς // τσαι πάει στους αγγέλους!
 Τσ' όποιος πάει τσαι τα πει, // είναι το καλό παιδί!

Εβάζαμε τα χέρια μπροστά [με τις παλάμες προς τα κάτω] τσαι 'σιμπούσαμε. Σ' όποιον κατέληγε, ήταν το καλό παιδί. Δεν εθιμούμαι πιο (=πια) τίαν (=τι) έκανε αυτός.

Αριθμ. 4: Τσίμπι τσίμπι τον από (Τσαγκάρη Σταματίνα, Απέρι)
 Επαίζαμε κρυφτό. Όποιος ήτο να χάσει, ήτο μάνα.
 «Τσίμπι τσίμπι τον από // τον από το(ν) πη(δ)ητό,
 που πη(δ)ά στους ουρανούς // τσαι φτάνει στους αγγέλους.
 Τσ' είχε μάνα τσαι κατσή // τσαι μαγείρευε φατσή».

Αριθμ. 5: 'Σίμπι 'σίμπι τον από (Καρακατσάνη Ευδοξία, Απέρι)
 'Σίμπι 'σίμπι τον από, // τον από το(ν) πηητό,
 που πηά στους ουρανούς // τσαι πάει στους αγγέλους.
 Τσ' ήβρε μάνα τσαι κατσή // τσαι μαείρευε φατσή.

Αριθμ. 6: Τσίμπι τσίμπι τον από (Καβαλιέρου Ειρήνη, Απέρι)
 Τσίμπι τσίμπι τον από, // τον από τον τσιμπιτό,
 θα γυρέψω να τον βρω // τσ' αν τον βρω, είναι χαρά για μένα.
 Θα τον βρω, είναι χαρά για μένα,
 είναι το παιχνίδι π' αγαπώ!

Όποιος έμενε τελευταίος τα φύλαγε.

Τέλος, παρουσιάζω τρεις (3) παραλλαγές που κατέγραψα στο χωριό Σπόα:

Αριθμ. 7: Τσίμπι τσίμπι τον από (Σακέλλη Ειρήνη, Σπόα)
 Τσίμπι τσίμπι τον από, // το(ν) πηητό,

που πάει στους ουρανούς // τσαι πάει στους αγγέλους!
 Ε κακόμοιρε τσιλέ, // κακοπούαρε (=κακοπόδαρε) τσιλέ!
 Έβρε τρύπα τρύπωσε, // παμπάτσιν (=βαμβάκι) εις τ' αφτί σου!
 Όλοι είχαμε τα δάχτυλα κάτω τσαι τα τσιμπούσαμε γύρω γύρω. Όποιος έμμενε τελευταίος, δε θυμάμαι τι έπρεπε να κάνει.

Αριθμ. 8: Τσίμπι τσίμπι τον ατό (Δημάρχου Μαρία, Σπόα)

Τσίμπι τσίμπι τον ατό, // το(ν) πη(δ)ητό,
 που πηδά στους ουρανούς // τσαι πάει στους αγγέλους.
 Ε κακόμοιρε τσιλέ, // κακοπούαρε τσιλέ,
 έβρε τρύπα τρύπωσε // παμπάτσιν εις το (α)φτί σου.

Όποιος βγει τελευταία, τα φυλάει. Τσιλός θα πει κουτσός. Βαμβάκιν εις το (α)φτί σημαίνει να μην ακούς.

Αριθμ. 9: Τσίμπι τσίμπι τον ατό (Σισαμή Καλλιόπη, Σπόα)

Τσίμπι τσίμπι τον ατό, // το(ν) πη(δ)ητό,
 που πάει εις τους ουρανούς.
 Κακοπούαρε τσιλέ, // έβρε τρύπα τρύπωσε
 παμπάτσιν εις τ' αφτί σου.

Βάζαμε όλα τα παιδιά τα δάχτυλά μας [δείχνοντας στο ίδιο κέντρο] τσαι τσιμπούσαμε [τη δεύτερη κλειδώση του δείκτη]. Σε όποιον τέλειωνε, αυτός έμπαινε κάτω για να είναι μάνα.

Στις παραλλαγές από τα Σπόα, στους στίχους του παιχνιδιού παρεισφρέουν οι στίχοι μιας γητειάς για απομάκρυνση του κελέ από τα αυτιά. Σύμφωνα με τον Μιχαήλ Παπακώστα (Σπόα), κελές («τσελές») είναι ο ψύλλος:

Ο τσελές (Μιχαήλ Παπακώστας, Σπόα)

Καμιά φορά, αν ήμπαινε ψύλλος στο αφτί σου, για να φύγει, ελέγανε:
 «Ε κακόμοιρε τσελέ, // κακοπούαρε τσελέ,
 έβρε τρύπα τρύπωσε, // παμπάτσιν εις τ' αφτί σου!».

Τσαι έβγαινε ο ψύλλος έξω. Αντί για τον ψύλλο, οι παλιοί ήτανε τη λέξη τσελές.

Τρία στοιχεία εξηγούν το συμφυρμό: α) στη γητειά ζητείται απ' τον κελέ να βρει τρύπα να τρυπώσει ή γωνιά να απογωνιάσει «εύρε τρύπα τρύπωσε, / 'ωνιά-ν αποώνιασε» (Μιχαηλίδης-Νουάρος 1932, 149), όπως ο παίκτης του παιχνιδιού καλείται να μεταβεί στη γωνιά, β) ο στίχος της γητειάς «παμπάτσιν εις τ' αφτί σου» θα μπορούσε να απευθύνεται προς τον παίκτη που πάει στη γωνιά, να κλείσει με βαμβάκι τα αφτιά του για να μην κρυφακούει τα ψευδώνυμα των άλλων παικτών και γ) η ομοιότητα της λέξης κελές ή –το τσιτακισμένο– τσελές (για τον ψύλλο) και της λέξης κυλλός ή τσυλλός (=κούλος, ανάπηρος, σακάτης), αφού στο παιχνίδι κάποτε ο παίκτης επιστρέφει στη μάνα

με κουτσό («κουτσός τσαι κουτσοπόης»), σαν κουλός.

ΝΕΕΣ ΠΕΛΟΠΟΝΗΣΙΑΚΕΣ ΠΑΡΑΛΛΑΓΕΣ:

Αριθμ. 10: Τσίμι τσίμι το λεπτό (Μπούζα Ζαχαρούλα, Πετρίτσι Μεσσηνίας)

Τσίμι τσίμι το λεπτό, // το λεπτό το ριγανό,
 σούρνει η μάνα τα κλειδιά
 κι ο πατέρας τα τσιφιά (=μάνταλοι πόρτας).
 Σήκου εσύ, μωρή κουτσή, // και συ, μωρή παράλυτη,
 να πας να φέρεις της νύφης τ' άλογο // και του γαμπρού το άτι.
 Έσπειρα κουκάκι // στο παραθυράκι,
 πήγε το μαμούνικο // και μου το μαμούλεψε.
 Ποιον να πάρω ποιον ν' αφήνω; // Τον καλό μου Ζαχαρίκο!

Είχαμε τα χέρια σφιγμένη γροθιά και τιμπούσαμε τον χόνδρο που ενώνει την παλάμη με τα δάχτυλα, στη γωνία της γροθιάς. Όλοι γύρω γύρω κι όπου τελείωνε, αυτός έβγαине.

Αριθμ. 11: Τσίμι τσίμι το λεπτό (Μπούζα Αναστασία, Πετρίτσι Μεσσηνίας)

Τσίμι τσίμι το λεπτό, // το λεπτό το καριανό.
 Σούρνει η μάνα τα κλειδιά // και βαρεί τον ουρανό.
 Ουρανέ, κατάρανε // και εσύ, μωρέ παράλυτε,
 να πας να φέρεις αμπελόβερρες
 να φάει της νύφης τ' άλογο // και του γαμπρού το άτι.
 Έφερα κουκάκι // στο παραθυράκι,
 πήγε το μαμούνικο // και μου το μαμούνεψε.
 Ποιον να πάρω, ποιον να φήνω; // Τον καλό τον Ζαχαρίκο!

Ενώ στην παραλλαγή της Μπούζα η μάνα με τα κλειδιά «βαρεί» τον ουρανό, σε παραλλαγή του Στίλπωνος Κυριακίδη τον ουρανό πλήττει με κοντάρι η Βάβου:

Τσίμι, τσίμι, τουν αϊτό, // τουν αϊτό, τουν σταυραϊτό.
 Ρίχν' η Βάβου του κοντάρι // και βαρνά τουν ουρανό.
 «Όρανι, κουτσόρανι, // πού 'ν' τα μαναστήρια σου;
 -Γιά τα ιδώ, γιά τα κει,
 γιά τα μέσα στο σακί». (Κυριακίδης 1965², 70).

Αριθμ. 12: Τσιμ τσιμ το λεπτό (Καρβέλα Παναγούλα, Ματαράγκα Μεσσηνίας)

Τσιμ τσιμ το λεπτό, // το λεπτό το ριγανό,
 σούρνει η Μάρω το καντάρι, // η αλεπού το σαλιγκάρι.
 Σήκου εσύ, μωρέ κουτσέ, // και συ, μωρέ παράλυτε,
 να πα να φέρεις της νύφης τ' άλογο // και του γαμπρού το άτι.
 Έσπειρα κουκάκι στο περιβολάκι,

πήγε το μαμούσι και μου το μαμούσεψε.

Ποιον να πάρω ποιον ν' αφήκω; // Τον καλό μου Ζαχαρίκο!

Διαπιστώνω ότι οι πελοποννησιακές παραλλαγές της συλλογής μου παρουσιάζουν μεταξύ τους μεγάλη στιχουργική ομοιομορφία. Το παιχνίδι περιορίζεται στο λάχνισμα και στο τσίμπημα της κλειδώσης της παλάμης.

ΝΕΕΣ ΘΕΣΣΑΛΙΚΕΣ ΠΑΡΑΛΛΑΓΕΣ:

Αριθμ. 13: Τσιμ τσιμ το λιφτό (Χατζούλη Μαρία, Ποταμιά Λαρίσης)

Τσιμ τσιμ το λιφτό, // το λιφτό του σιγανό.

Τρώει η πάπια στο παπί // και φουνάζει «Γριβινί, γριβινί, καλόηροι, // πού 'ν' του πιδί που βάφτισα;».

«Έπισε και πέθανι // στην τρανή την Παναγιά, στη μικρή την Παναγιά,

πο' 'χει 'νώγεια και κατώγεια // κι εκατό παράθυρα.

Κλώθου κλώθου του μιτάξ' // και πιρνάει ου γιος του Μπέη

και με ρίχτει δαχτυλίδι, // δαχτυλίδι πυργουτό, πυργουτό, καμαρουτό.

Τσακώντ' πέντι πέρδικες, // πέντι περδικούλις,

κάνουν γάμου κι χαρά // και χαρά μιγάλη

και τσούκ, το φηγγάρι!

Και τσιμπάει στου τέλος. Οι γιαγιάδες τα λέγανε αυτά στα εγγονάκια. Κι εγώ τα 'λεγα στα εγγονάκια μου.

Αριθμ. 14: Τσιμ τσιμ το λεπτό (Μπάτσικα Βασιλική, Μελιβοία Λαρίσης)

Τσιμ τσιμ το λεπτό, // το λεπτό το σιγανό.

Πάει η πάπια στο παπί // κι ο παπάς στο καλαμάρι

κι ανεβαίνει στη συκιά // και φουνάζει «Γριβινί,

γριβινί, καλόγερε! // Πού 'ν' το παιδί που βάφτισες;».

«Έκατσε να φάει γάλα // και κατάπτε την κουτάλα!».

«Πού το παραχώσανε;». // «Στην τρανή την Παναγιά,

που 'χει ανώγεια και κατώγεια // και πολλά παραθυράκια!».

Αυτό ήταν παιχνίδι. Το κάναν οι μεγάλοι, οι γιαγιές, στα παιδιά να περνά η ώρα. Τσιμπούσαμε το χέρι του παιδιού όταν το λέγαμε. Μετά έκρυβε το χέρι πίσω στην πλάτη και το ξαναλέγαμε τσιμπώντας το άλλο χέρι.

Αριθμ. 15: Τσιμ τσιμ το λιφτό (Μιχοπούλου Μαρία, Ποταμιά Λαρίσης)

Τσιμ τσιμ το λιφτό, // το λιφτό το σιγανό.

Κρύβει η πάπια στο παπί // και φωνάζει «Γριβινί,

γριβινί, καλύτερε, // πού 'ναι το παιδί που βάφτισες;».

«Έπεσε απ' την τρανή την Παναγιά,

που 'χει ανώγεια και κατώγεια // κι εκατό παράθυρα.

Και τσιμ, μπουκουσίτσα!

Όταν ήθελαν να παίξουν κρυφτό ή κυνηγητό κι έπρεπε να βγει ένας να τα φυλάξει, το 'λεγαν αυτό και έβγαινε ένας. Αιντε πάλι. Έβγαινε άλλος, ώσπου έμενε ένας τελευταίος και τα φύλαγε. Τσίμπαγαν τα χέρια. Έκαναν τα χέρια έτσι, άλλος να βλέπει η παλάμη προς τα πάνω κι άλλος προς τα κάτω. Αυτός που έλεγε το «τσιμ τσιμ το λιφτό» τσίμπαγε το δικό του χέρι και οι άλλοι γύρναγαν τα χέρια. Άμα τα είχαν τρεις έτσι κι έτσι τα 'χαν δυο, έβγαιναν αυτοί οι τρεις έξω. Ξανά πάλι έβαζαν. Τα δυο άμα ήταν έτσι κι το ένα έτσι, τα φύλαγες εσύ. Ήτανε παιχνίδι ποιος θα τα φυλάει. Μπουκουσίτσα θα πει μπουκιά. Αυτό το παιχνίδι το παίζω ακόμα στα εγγονάκια μου.

Αριθμ. 16: Τσιμ τσιμ το λεπτό (Τσίτσαρη Ευαγγελία, Σκήτη Λαρίσης)

Εγώ κατάγομαι από τη Σκήτη Νομού Λαρίσης. Παιζαμε και κάναμε αυτό το πραγματάκι. Το έκανα, ας πούμε, εγώ στον γιο μου, στο παιδάκι. Μετά το παίζανε και τα παιδάκια μεταξύ τους. Αφού το μάθαινε το μεγαλύτερο, το 'παιζε με το μικρότερο.

Τσιμ τσιμ το λεπτό, // το λεπτό το σιγανό.

*Γρώει η πάπια στο παπί // και φωνάζει «Γριβινί,
γριβινί, καλόερε, // πού 'ναι το παιδί που βάφτισα;».*

«Έπεσε και πέθανε!» // «Πού τον παραχώσανε;».

*«Στην Επάνω Παναγιά // ή στην Κάτω Παναγιά,
που 'χει ανώγεια και κατώγεια // κι εκατό παράθυρα,
που ανεβαίνει ο γιος του Κούη // και φωνάζει κούι κούι
και κανένας δεν ακούει!*

*Ώσπου να 'ρθει η μάνα του // κι η σκύλα η αδερφή του,
επρόλαβε ο Χάροντας // και πήρε την ψυχή του».*

Τσιμ, κουκουσίτσα!

(Και κρύβαμε τα χέρια μας πίσω. Και λέγαμε: [ρυθμικά]):

*Να τα δυο πως έρχονται, // με μαμμά (=ψωμί), με τσιτσι (=κρέας),
πίσω μέσα στο σακί!*

Και κρύβαμε πάλι τα χέρια μας.

Στην παραλλαγή της Τσίτσαρη οι στίχοι «ανεβαίνει ο γιος του Κούη... και πήρε την ψυχή του», προέρχονται από αυτόνομο παιδικό άσμα (Κανατσούλη 1995², 133, αρ. 20). Το κατέγραψα κι εγώ στην Ποταμιά Λαρίσης:

Ανεβαίνω στη συκιά (Μιχοπούλου Μαρία, Ποταμιά Λαρίσης)

Ανεβαίνω στη συκιά // και πατώ στην καρυδιά

και φωνάζω «κούι κούι» // και κανένας δε μ' ακούει.

*Ώσπου να 'ρθει η μάνα μου // κι η σκύλα η αδερφή μου,
επρόφτασε ο άγγελος // και πήρε την ψυχή μου.*

Οι θεσσαλικές παραλλαγές της συλλογής μου περιορίζουν το παιχνίδι που μελετώ στο λάχνισμα ή στο τσίμπημα των δαχτύλων του παιδιού για

δημιουργία ευθυμίας. Εδώ, με την εκφώνηση της τελευταίας λέξης, οι παίκτες αποσύρουν βιαστικά τα χέρια πίσω από την πλάτη τους. Στην παραλλαγή της Μιχοπούλου (αρ. 15) τα παιδιά επέλεξαν αν θα τοποθετήσουν τα χέρια με τις παλάμες προς τα πάνω ή προς τα κάτω και ανάλογα με τον συνδυασμό, κέρδιζαν ή έχαναν. Στις θεσσαλικές παραλλαγές η υπόθεση του άσματος γίνεται μακάβρια, με την αναζήτηση του τάφου ενός παιδιού το οποίο σκοτώθηκε σε ατύχημα («έπεσε και πέθανε» ή «κατάπτε την κουτάλα»). Ο τάφος εντοπίζεται τελικά «στην τρανή την Παναγιά». Σχετική παραλλαγή παραθέτει ο Γεράσιμος Ρηγάτος:

Τσίμπι-τσίμπι

*Τσίμπι-τσίμπι το λεφτό, // το λεφτό το φρύγανο.
Πήρε ο σκύλος το κοντάρι // κι ο παπάς το πενηντάρι.
Βρε παπά-Γεράσιμε, // το παιδί που βάφτισες,
έπεσε και βάρεσε // στο λιανό του δάχτυλο.
Φέρτε ζύλα και τσαπιά // να το θάψουμε βαθιά,
μην το δει η μανούλα του
και καεί η καρδούλα του. (Ρηγάτος 2009, 11).*

Ανάλογο περιεχόμενο έχει μια παραλλαγή από την Κοζάνη:

*Τσιμ τσιμ του λιφτό // του λιφτό του σιγανό.
Κρούει η μπάμπου το παπί // κι ου παπάς του σήμαντρον.
Κι φωνάζει Γριβινέ, // Γριβινέ καλόηρε,
πού 'ν' του πιδί που βάφτισες;
Έπισι κι πέθανι // κι του πάν' στην Παναγιά
κι του κλάψαν τα πιδιά. (Για. – Μασ. 2012, 4).*

Ίδιο θέμα έχει παραλλαγή στο διαδίκτυο (<http://thesingingfish.eu/gr/tsim-tsim-to-lepto/>), που συνοδεύεται από ηχητικό ντοκουμέντο (δεν αναγράφεται τόπος προέλευσης):

Τσιμ, τσιμ το λεπτό

*Τσιμ, τσιμ το λεπτό // το λεπτό το σιγανό,
κρούει η πάπα το παπί, // και φωνάζει γραβανί,
γραβανί καλόγερε, // πού 'ν' το παιδί που βάφτισες,
έπεσε και βάρεσε, // στην κυρά την Παναγιά,
που έχει ανώγια και κατώγια, // κλειδωνιές και κλειτσανάρια,
και ανεβαίνει στα κλαριά, // και φωνάζει κικιρίκου!*

Οι στίχοι για το παιδί που πέθανε, αφού «κατάπτε την κουτάλα» (αρ. 14), απαντούν και σε ανεξάρτητο στιχούργημα (Κανατσούλη 1995², 133, αρ. 19). Το κατέγραφα και στην Κάρπαθο, όπου απαγγέλλεται ρυθμικά:

Ένα, δύο, τρία... (Σεβαστή Γεργατσούλη, Απέρι)

*Ένα, δύο, τρία, τέσσερα, πέντε, // έξε, εφτά, οχτώ, εννέα, δέκα
τσαι του Φράγκου η γυναίκα
πήγε ν' αγοράσει γάλα // τσαι κατάπιε την κουτάλα.
Πού να πάει να γιατρευτεί; // Στην Αγιά Παρασκευή,
που 'χει νώδια (=ανώγια) τσαι κατώδια
τσαι σταυρούς τσαι κουμπολόγια.*

Προφανώς το παιχνίδι στη Θεσσαλία χρησιμοποιείτο και για ξεγέλασμα για το τάισμα του παιδιού, όπως δείχνουν οι στίχοι «*Να τα δυο πως έρχονται, / με μαμμιά (=ψωμί), με τσιτσι (=κρέας)*» και η λέξη «*μπονκουσί-τσα*» (=μποουκιά).

ΕΡΜΗΝΕΥΟΝΤΑΣ ΚΑΙ ΣΥΝΟΨΙΖΟΝΤΑΣ

Η μεγάλη ποικιλία του παιχνιδιού και του σχετικού στιχουργήματος εκπλήσσει τον μελετητή. Σχετικά σταθερή δείχνει να είναι μόνο η έναρξή του («*Τσίμπι τσίμπι τον από*» για τις καρπαθιακές παραλλαγές και «*Τσιμ τσιμ το λεπτό*» για τις πελοποννησιακές και θεσσαλικές της συλλογής μου). Θα μπορούσε κανείς να πει ότι στο σώμα του άσματος επικολλήθηκαν με τα χρόνια ποικίλα και άσχετα μεταξύ τους στιχουργήματα. Μια προσπάθεια να ανιχνευθεί ποιο ήταν αρχικό άσμα και ποιες οι προσχώσεις σε αυτό δείχνει δύσκολη ή και αδύνατη. Η σημασία του άσματος δεν είναι σαφής. Μάλιστα και οι ίδιοι οι χρήστες του δε δείχνουν να αντιλαμβάνονται το νόημά του, αλλά και δεν ενδιαφέρονται γ' αυτό. Είναι άξιο απορίας γιατί ένα νεφελώδες άσμα διασώθηκε στους αιώνες και γνώρισε τεράστια εξάπλωση στον τόπο μας. Το ίδιο ισχύει βέβαια και για το γνωστό, επίσης ακατανόητο, λάχνισμα «*α-μπεμπ-α-μπλον*» και για τόσα άλλα. Παραθέτω ένα ακόμη ακαταλαβίστικο λάχνισμα που κατέγραψα στην Ποταμιά Λαρίσης το 2005:

Πέντου νιέτου (Χατζούλη Μαρία, Ποταμιά Λαρίσης).

Πέντου νιέτου, πέντου τι, // τάπι τάπι, κρι.

Πέντου νιέτου, πέντου τι, // τάπι τάπι, μούντζου.

Επίσης ένα ακαταλαβίστικο λάχνισμα δημοσίευσε ο Στίλπων Κυριακίδης:

«Α-στρα-νταμ // πίκι-πίκι-ραμ

πούρι-πούρι-ρεμ // α-στρα-νταμ».

Σχολιάζει σχετικά: «*Τὰ άσμάτια ταῦτα πολλάκις είναι περιεργότατα, διότι άποτελοῦνται έκ λέξεων έντελώς άκατανόητων. Φαίνεται δ' ότι πολλά έξ αύτων έχουν ζένην προέλευσιν, παραληφθέντα δέ ύπό τών παιδίων παρεφθάρησαν φρικωδώς και κατέστησαν άκατανόητα ψελλίσματα και ώς τοιαῦτα έξάκολουθούν νά λέγονται*» (Κυριακίδης 1965², 80).

Τα παιδιά γοητεύονται από τον έντονο ρυθμό και τις ομοηχίες τέτοιων ασμάτων. Κάποτε παραποιούν σκόπιμα το νόημα για να επιτύχουν ένα ι-

σχυρότερο ηχητικό ή ρυθμικό αποτέλεσμα. Ο Μ. Γ. Μερακλής αποκαλεί αυτές τις άλογες παρεμβάσεις «παιδικά σκιρτήματα του παραλόγου» (Μερακλής 1993, 245) και επισημαίνει εύστοχα ότι «τα παιδιά μετατρέπουν συχνά το νόημα σε ήχο, όχι κατ' ανάγκην, όπως γενικά υποστηρίζεται (επειδή, δηλαδή, παρανοούν, δεν κατανοούν, δεν καταλαβαίνουν τις φράσεις που τραγουδούν), αλλά γιατί τους αρέσει αυτή η μετατροπή, γιατί προτιμούν τον ήχο από το νόημα». Και συνεχίζει «Αυτή η παιδική προτίμηση του ήχου από το νόημα αναπόφευκτα οδηγεί και στην προτίμηση της μη λογικής από τη λογική. Η τρόπον τινά ηχοποιημένη γλώσσα των παιδικών ασμάτων δεν είναι πια η γλώσσα του λόγου, είναι η γλώσσα του μύθου, ενός, έστω, ιδιότυπου μύθου: πλασμένου από τα αναδιαταγμένα στοιχεία του πραγματικού κόσμου, αλλά και από εξωπραγματικά στοιχεία, όπως είναι οι καθαροί ήχοι: ρι, ρι..., να, να..., όρασι κ.λπ. Οδηγός σ' αυτό το ελεύθερο ταξίδι από το πραγματικό στο μυθικό είναι η ομοιοκαταληξία (η ομοηχία)» (Μερακλής 1993, 243). Είναι φυσικό ο ενήλικας, που απορρίπτει τους χωρίς νόημα ήχους, να μην μπορεί να ανακόψει την αγάπη του παιδιού γι' αυτούς. Ίσως και να μη θέλει, αφού ο ίδιος παίζοντας μαζί του τέτοια παιχνίδια, ξανακερδίζει ένα μέρος της χαμένης παιδικότητάς του, την οποία συχνά αναζητά.

Ο Στίλπων Κυριακίδης δικαιολογημένα θεωρεί τα παιδικά τραγούδια και παιχνίδια ως παράξενους θεματοφύλακες, συντηρητές παλαιών ή και παμπάλαιων δοξασιών ή εθίμων: «Προσεκτικός δὲ παρατηρητὴς εὐκόλως δύναται σήμερον ὑπὸ τὸ παιδικὸν ἔνδυμα τῶν ἐπιβιωμάτων τούτων νὰ ἀνακαλύψῃ τὰ ἀρχαῖα λείψανα, τὰ ὑπολείμματα τοῦ βίου παρελθουσῶν ἑκατονταετηρίδων» (Κυριακίδης 1965², 62).

Στη μελέτη μου συχνά αποκαλώ το στιχούργημα «άσμα». Η υποτυπώδης μελωδία του και, κυρίως, ο έντονος ρυθμός με τον οποίο εκφέρεται, αποτελούν στοιχεία της μουσικής και του τραγουδιού. Η χρήση του στιχουργήματος ως λάχνισμα οδηγεί σε αναβάθμιση της συλλαβής αντί της λέξης, του ήχου και του ρυθμού αντί του νοήματος.

Με το παιχνίδι-άσμα που μελετώ, όπως και με κάθε λάχνισμα γενικά, τα παιδιά εξοικειώνονται με δημοκρατικές διαδικασίες, αφού «η σκοπιμότητα του τυχαίου της επιλογής, είναι η εξασφάλιση δικαιοσύνης στις συνθήκες του παιχνιδιού» (Ρηγάτος 2009, 6). Δεν αναλαμβάνει την αρχηγία αποκλειστικά ο δυνατός (στα σώμα ή στο πνεύμα), αλλά κάθε παιδί μπορεί, αν είναι τυχερό, να διακριθεί και να κυριαρχήσει στο παιχνίδι. Με αυτό τον τρόπο ενισχύεται η αποδοχή των μειονεκτικών παιδιών και η ομάδα λειτουργεί χωρίς αποκλεισμούς. Με τέτοια χαρακτηριστικά το παραπάνω παιχνίδι αποκτά παιδευτική σημασία και μπορεί να αξιοποιηθεί στη διδακτική πράξη στο νηπιαγωγείο και στις μικρές τάξεις του Δημοτικού.

ΠΑΗΡΟΦΟΡΗΤΕΣ

Ο κατάλογος περιέχει: ονοματεπώνυμο αφηγητή/-τριας, πατρώνυμο, ονοματεπώνυμο συζύγου (για τις αφηγήτριες), έτος γέννησης, γραμματικές γνώσεις, επάγγελμα, τόπος καταγωγής, έτος καταγραφής και είδος πληροφορίας.

Γεργατσούλη Σεβαστή του Βασιλείου Σκούλλου και του Ιωάννου Γεργατσούλη, 1923, Στ' Δημοτικού, οικιακά, Απέρι Καρπάθου, Καταγραφή 2002. Παραλλαγή 3 & «Ένα, δύο, τρία...».

Δημάρχου Μαρία του Γεωργίου Διακολιού και του Γεωργίου Δημάρχου, 1934, Στ' Δημοτικού, οικιακά, Σπόα Καρπάθου. Καταγραφή 2004. Παραλλαγή 8.

Καβαλιέρου Ειρήνη του Ιωάννου Καβαλιέρου και του Νικολάου Φρεσκάκη, 1918, Β' Δημοτικού, Μενετές και Απέρι Καρπάθου. Καταγραφή 2004. Παραλλαγή 6.

Καρακατσάνη Ευδοξία του Εμμανουήλ Βασιλάκη και του Γιάννη Καρακατσάνη, 1930, Α' Δημοτικού, αγροτικά και οικιακά, Απέρι Καρπάθου. Καταγραφή 2004. Παραλλαγή 5.

Καρβέλα Παναγούλα του Στυλιανού Καρβέλα και του Σαράντου Καρβέλα, 1920, αγράμματη, αγρότισσα, Ματαράγκα Μεσσηνίας. Καταγραφή 2001. Παραλλ. 12.

Κοντού Καλλιόπη του Κωνσταντίνου Μαστρομηνά και του Κωνσταντίνου Κοντού, 1941, Ε' Δημοτικού, οικιακά, Εξίλιες Μενετών Καρπάθου. Καταγραφή 2004. Παραλλαγή 2.

Μιχοπούλου Μαρία του Βασιλείου Τσουβαλιού και του Κωνσταντίνου Μιχοπούλου, 1938, Στ' Δημοτικού, αγρότισσα, Ποταμιά Λαρίσης. Καταγραφή 2005. Παραλλαγή 15 & «Ανεβαίνω στη συκιά».

Μπάτσικα Βασιλική του Νικολάου Παπαρίζου και του Γεωργίου Μπάτσικα, 1933, αγρότισσα, Στ' Δημοτικού, Μελιβοία Λαρίσης. Καταγραφή 2005. Παραλλαγή 14.

Μπούζα Ζαχαρούλα του Παναγιώτη Καρβέλα και του Λάμπρου Μπούζα, 1953, Β' Λυκείου, νοσηλεύτρια, Πετρίτσι Μεσσηνίας. Καταγραφή 2001. Παραλλαγή 10.

Μπούζα Τασία του Ιωάννου Καρακασιλιώτη και του Αθανασίου Μπούζα, Δ' Δημοτικού, αγρότισσα, κτηνοτρόφος και μοδίστρα, Πετρίτσι Μεσσηνίας. Καταγραφή 2001. Παραλλαγή 11.

Παπακώστας Μιχαήλ του Ευαγγέλου, 1938, Στ' Δημοτικού, ξυλουργός, Σπόα Καρπάθου. Καταγραφή 2002. Γητεία «ο κελές (τσελές)».

Σακέλλη Ειρήνη του Εμμανουήλ Δημάρχου και του Νικολάου Σακέλλη, 1934, Ε' Δημοτικού, οικιακά, Σπόα Καρπάθου. Καταγραφή 2002. Παραλλαγή 7.

Σισαμή Καλλιόπη του Νικολάου Κρητικού και του Νικολάου Σισαμή, 1936, Β' Δημοτικού, οικιακά, Σπόα Καρπάθου. Καταγραφή 2004. Παραλλαγή 9.

Τσαγκάρη Σταματίνα του Μανόλη Παναγιώτου και του Δημητρίου Τσαγκάρη, 1924, Στ' Δημοτικού, οικιακά, Απέρι Καρπάθου. Καταγραφή 2004. Παραλλαγή 4.

Τσίτσαρη Ευαγγελία του Κωνσταντίνου Τσίτσαρη και του Στάθη Σταθόπουλου, 1945, επισκέπτρια υγείας, Σκήτη Λαρίσης. Καταγραφή 2005. Παραλλαγή 16.

Χατζηκοντού Ειρήνη του Μηνά, άγαμη, 1921, Δ' Δημοτικού, οικιακά, Μενετές Καρπάθου. Καταγραφή 2004. Παραλλαγή 1.

Χατζούλη Μαρία του Σταύρου Σαλαγιάννη και του Βασίλη Χατζούλη, 1918, Δ' Δημοτικού, αγρότισσα, Ποταμιά Λαρίσης. Καταγραφή 2005. Παραλλαγή 13 & Λάχνισμα «πέντου νιέτου».

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Βεΐκου-Σεραμέτη**, Κατίνα (1961), «Επιβάτες. Ιστορία, ήθη και έθιμα, γλωσσάριο», Αρχαίον του Θρακικού Λαογραφικού και Γλωσσικού Θησαυρού, 26, σ. 181-329.
- Γαλατάς**, Αθανάσιος (2010), «Τα παιχνίδια των παιδιών στα κονάκια»: <http://saraka-tsanoi.blogspot.gr/2010/10/1922.html> (Ανασύρθηκε στις 17/02/2014) και αναδημοσίευση στο: http://iliochori.blogspot.gr/2010/11/blog-post_2168.html (Ανασύρθηκε στις 17/02/2014).
- Για. – Μασ.** (επιμέλεια), «Τα τραγούδια μας. Νανουρίσματα», Στην εφημερίδα του Πολιτιστικού Συλλόγου Μικραβαλτινών Κοζάνης «*Εν Μικροβάλτω*», 24 (Δεκέμβριος 2012), 4 (αρ. 10). Βλ. http://issuu.com/glmast/docs/en_mikrovalto24_22_12_12 (Ανασύρθηκε στις 22/02/2014).
- Ζτάλιος**, Χρ. (2012), «Τα παιχνίδια με τα οποία μεγαλώσαμε» Στον ιστότοπο <http://trikomogrebenon.blogspot.gr/2012/11/blog-post.html> (Ανασύρθηκε στις 22/2/2014).
- Κανατσούλη**, Μένη (1995²), *Ο μεγάλος περίπατος του γέλιου. Το αστέιο στην παιδική λογοτεχνία*, Αθήνα: Έκφραση.
- Κλαδάκης**, Γιάννης (2009), *Παραδοσιακά τραγούδια της Ρόδου*, εισαγωγή – επιμέλεια κειμένων Μανόλης Μακρής, Ρόδος: Στέγη Γραμμάτων και Τεχνών Δωδεκανήσου, Σειρά Αυτοτελών Εκδόσεων αριθμ. 25.
- Κυριακίδης**, Στυλ. Π. (1965²), *Ελληνική Λαογραφία, Μέρος Α', Μνημεία του λόγου*, εν Αθήναις: Ακαδημία Αθηνών, Δημοσιεύματα του Λαογραφικού Αρχείου, αρ. 8.
- Μιχαηλίδης-Νούαρος**, Μ. Γ. (1932), *Λαογραφικά σύμμεικτα Καρπάθου*, τόμος Α', Αθήναι.
- Ρηγάτος**, Γεράσιμος Α. (Απρίλιος-Ιούνιος 2009), «Νανουρίσματα, ταχαρίσματα και λαχνίσματα με υγειονομικές υποδηλώσεις», Χοροστάσι για τον πολιτισμό και την παράδοση, 27, σ. 6-11.
- Χατζηδημητρίου-Κατσιύλη**, Αργυρώ (2007), *Παραδοσιακά παιχνίδια, παραμύθια και χοροί της Κω*, Αθήνα.
- <http://istomageiremata.blogspot.gr/2012/03/blog-post.html> (Ανασύρθηκε στις 22/02/2014).
- http://messanagros-rhodes.blogspot.gr/2011/12/blog-post_09.html (Ανασύρθηκε στις 17/02/2014).
- <http://www.philia.org.cy/%CE%9C%CE%B5%CE%BD%CE%BF%CF%8D%CE%91%CF%81%CE%B9%CF%83%CF%84%CE%B5%CF%81%CE%AC/%CE%9B%CE%9F%CE%93%CE%9F%CE%A3%CE%BA%CE%A4%CE%95%CE%A7%CE%9D%CE%97/%CE%A0%CE%B1%CE%B9%CE%B4%CE%B9%CE%BA%CE%AC%CF%84%CF%81%CE%B1%CE%B3%CE%BF%CF%8D%CE%B4%CE%B9%CE%B1.aspx> (Ανασύρθηκε στις 22/02/2014).